

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕЧЕНЮК АЛЛА ПЕТРІВНА

УДК 338.48 (045)

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО
ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Кам'янець-Подільський – 2018

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Роботу виконано у Подільському державному аграрно-технічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Іванишин Володимир Васильович,
Подільський державний аграрно-технічний університет МОН України,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Стадник Валентина Василівна,
Хмельницький національний університет МОН України,
професор кафедри менеджменту, адміністрування та готельно-ресторанної справи;

кандидат економічних наук, доцент
Ткачук Віталій Валерійович,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка МОН України,
декан економічного факультету.

Захист дисертації відбудеться 11 травня 2018 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 71.831.02 у Подільському державному аграрно-технічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 32300, м. Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13, ауд. 20, головний корпус.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Подільського державного аграрно-технічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 32300, м. Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13, корпус 1.

Автореферат розісланий «» квітня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Т.Л. Білик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах трансформацій соціально-політичного та адміністративного устрою важливого значення набувають питання, пов'язані з пошуком нових підходів до активізації розвитку сільських територіальних громад і формування напрямів стратегічного розвитку сільського зеленого туризму як галузі, що здатна забезпечити добробут громадянам та сталий розвиток для регіонів.

Сільський зелений туризм (СЗТ) у світовому масштабі є досить розвиненою та рентабельною галуззю економіки. Із подальшою урбанізацією попит на даний вид відпочинку у світі зростатиме, а отже – зростатиме потреба у сільських садибах і туристично привабливих територіях, які ці послуги зможуть запропонувати. Україна в цьому відношенні має доволі потужний ресурсний потенціал, який на сьогодні мало використовується і, як наслідок, залишається недостатньо дослідженим туристами. Особливо сільські території, що мають багату культурно-історичну спадщину, значний природно-заповідний фонд та продовольчу базу. Дослідження науковців з цих питань переконують в тому, що саме сільський туризм зможе стати одним із напрямів диверсифікації економічного розвитку села, стримати демографічний спад та в комплексі з іншими сферами діяльності розв'язати нагальні проблеми регіону.

Дослідженню проблеми розвитку СЗТ присвячені праці багатьох вчених, зокрема: В. Атаманчук, К. Бабікова, В. Биркович, Г. Білявського, С. Благодир, М. Бузинського, В. Васильєва, Л. Гальків, Я. Ганжі, П. Горішевського, В. Данилка, В. Дарчук, Д. Дармостук, О. Дудзяк, Л. Забуранної, Ю. Зінька, А. Зінченко, В. Іванишина, М. Іваник, В. Ісаєнка, О. Килин, М. Король, А. Кравчук, С. Кравцова, Н. Крахмальнової, О. Корчинської, Н. Кудли, К. Ніколаєва, С. Нездоймінова, В. Папп, Н. Рошко, М. Рутинського, С. Соколенко, С. Собуцького, В. Стадник, І. Смирнова, В. Ткачука, В. Чеглей, Г. Чернявої, Л. Шульгіної, О. Щербань та ін. Враховуючи наукові досягнення наведених авторів та віддаючи належне їх науковим доробкам, необхідно відзначити, щовідсутність досвіду управління розвитком СЗТ як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях, а також відсутність стратегії розвитку досліджуваної галузі залишають невирішеними багато науково-методичних та практичних питань. Зокрема, існує потреба у формуванні стратегічного бачення розвитку сільського туризму з врахуванням туристичних перспектив та наявного аграрного потенціалу сільських територій, а також формування конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного забезпечити соціально-економічний розвиток села, задовольнити потреби населення у відпочинку з врахуванням принципів сталого розвитку територій. Актуальність зазначених проблем, необхідність їх комплексного та системного дослідження й вирішення і

зумовили вибір теми дослідження, визначили мету та завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Подільського державного аграрно-технічного університету «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0114U007032), під час виконання якої автор визначила стратегічні напрями розвитку сільського зеленого туризму регіону та запропонувала еколого-економічну модель розвитку СЗТ.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування стратегії розвитку СЗТ з урахуванням туристично-рекреаційних особливостей та аграрного потенціалу регіону. Для реалізації мети дослідження визначено й вирішено комплекс взаємопов'язаних завдань:

- узагальнити наукові погляди на сутність і функції сільського зеленого туризму та розширити його змістове наповнення;
- систематизувати науково-методичні підходи до оцінювання економічної активності суб'єктів СЗТ на національному (регіональному) рівні;
- обґрунтувати пріоритетні напрями формування стратегії розвитку СЗТ та організаційні аспекти створення туристичного продукту на основі виявленого потенціалу регіону;
- удосконалити способи залучення споживачів до отримання туристичних послуг за стратегічними напрямами розвитку СЗТ;
- розглянути, систематизувати та конкретизувати джерела фінансування СЗТ;
- проаналізувати міжнародний досвід екологічного моніторингу туристичного продукту і визначити можливості його застосування в процесі формування стратегії розвитку СЗТ;
- розробити пропозиції щодо стимулювання розвитку екологічного напрямку у СЗТ;
- визначити заходи з удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення формування і реалізації стратегії розвитку СЗТ.

Об'єкт дослідження – процес формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів формування стратегії розвитку СЗТ з урахуванням екологічно орієнтованого виробничо-аграрного потенціалу.

Методи дослідження. У процесі роботи над поставленими завданнями використовувались наступні методи економічних досліджень: порівняльного аналізу – при зіставленні даних звітних та попередніх років та при порівнянні показників по Україні з показниками по регіону (у другому та третьому розділах), графічний – при вивченні динаміки та структурних змін економічних показників (у першому, другому та

третьому розділах), розрахунково-конструктивний – при прогнозуванні внутрішнього туристичного потоку (у третьому розділі), абстрактно-логічний, – при обґрунтуванні пропозицій та заходів щодо формування стратегії розвитку СЗТ (у другому та третьому розділах), аналізу – при виявленні внутрішніх тенденцій і можливостей розвитку об'єкта, синтезу – при узагальненні отриманих результатів (перший, другий, третій розділи), соціологічний (анкетування, експертних оцінок) – при збиранні первинної інформації про об'єкт дослідження (у другому розділі), картографічний метод – для формування картосхеми екологічної мережі (третій розділ). Інформаційною базою слугували праці вітчизняних та зарубіжних науковців з теми дослідження, законодавчі та нормативні акти, які прямо чи опосередковано регулюють діяльність надавачів послуг із сільського зеленого туризму, статистичні матеріали Державної служби статистики України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається особистим внеском автора у виконання актуального наукового завдання – обґрунтування теоретичних і науково-методичних засад, а також розробки практичних рекомендацій щодо формування стратегії розвитку сільського туризму із залученням до цього процесу екологічно орієнтованого аграрного сектору. Наукову новизну дисертації визначають такі суттєві результати:

вперше:

– розроблено модель організації регіонального еколого-економічного центру розвитку СЗТ в умовах природоохоронних територій, основою діяльності якого є координація взаємозв'язків між суб'єктами сільського туризму та виробниками органічної продукції з метою стимулювання екологічного розвитку території, що дасть змогу створити унікальний туристичний продукт, результатом якого стане посилення конкурентних переваг досліджуваного регіону, вихід на міжнародний ринок послуг, а також покращення екологічного стану та якості земель;

удосконалено:

– визначення сутності СЗТ – як виду соціально-економічної діяльності сільських мешканців, що відповідає вимогам екологічних стандартів, спрямований на сталий розвиток сільських територій з метою забезпечення добробуту громадян та досягнення морально-психологічних цілей споживачів внаслідок отриманої туристичної послуги, що, на відміну від інших визначень, враховує цілі споживачів;

– науково-методичний підхід до оцінювання економічної діяльності суб'єктів СЗТ на галузевому рівні, який, на відміну від існуючих, виділяє в комплексній оцінці інвестиційний, економічний, соціальний, інфраструктурний та галузевий розвиток, а також дещо доповнює існуючу сукупність показників оцінювання; це забезпечує кращу інформативну структурованість результатів оцінювання, що важливо для формування стратегії розвитку СЗТ:

– модель статистичних спостережень щодо особистих селянських господарств, які надають послуги СЗТ – шляхом введення відповідних додатків до форм статистичних спостережень та звіту, який подається територіальними органами державної влади до статистичних органів; це сприятиме виведенню галузі з тіньової сфери;

– механізм запровадження соціального туристичного ваучера, що дозволить спростити потенційним пільговим споживачам доступ до послуг СЗТ, а господарям сільських садіб гарантуватиме придбання сформованого туристичного продукту;

отримали подальшого розвитку:

– науковий підхід до організації самофінансування галузі на основі впровадження ренти СЗТ, що дозволить збільшувати доходи територіальних громад і акумулювати кошти для розвитку СЗТ;

– організаційні аспекти розвитку СЗТ, які передбачають залучення до процесу формування стратегії органів державної влади, адміністрацій національних природних парків, наукових установ та місцевого населення з метою визначення територій пріоритетного розвитку та надання туристичному продукту регіону характерних специфічних рис, що, на відміну від існуючих, збільшуватиме потенціал СЗТ у стратегічній перспективі;

– система екологічного управління формуванням туристичного продукту, яка полягає у впровадженні світових стандартів екологічного менеджменту та передбачає обов'язкову сертифікацію, постійний моніторинг суб'єктів СЗТ, що дасть можливість здійснення контролю та удосконалення екологічних параметрів туристичної послуги.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані теоретико-методологічні положення, науково-практичні рекомендації та висновки можуть бути використані для формування і реалізації державної та регіональних програм розвитку СЗТ. Наукові результати, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження пройшли апробацію та прийняті до використання й впровадження: управлінням культури і туризму Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації (довідка про впровадження №597/01-22 від 06.12.2017 р.), під час розробки програми розвитку СЗТ, рекламних маршрутів садибами сільського туризму, розробки іменних туристичних марок населених пунктів, що дає можливість покращити умови розвитку сільського туризму району, а також підвищити конкурентоспроможність сільських територій; Національним природним парком «Подільські Товтри» (довідка про впровадження №764 від 08.12.2017 р.), в частині обґрунтування доцільності проведення екологічного аудиту, організації ефективної співпраці з місцевим населенням та підприємцями, необхідності встановлення норм рекреаційного навантаження при плануванні заходів із СЗТ, що дозволяє розширити масштаби діяльності, збільшити пропозицію екологічно сприятливих видів діяльності в рамках

співпраці з підприємницьким сектором на взаємовигідних умовах; Сутковецькою сільською радою с. Сутківці Ярмолинецького району Хмельницької області (довідка про впровадження №207 від 11.12.2017 р.) в частині розробки плану розвитку сільської громади, зокрема, створення громадської організації з розвитку та пропагування сільського туризму та історико-архітектурної спадщини села, встановлення інформаційних стендів, організації експрес-турів в рамках рекламної кампанії, що сприяє покращенню туристичного іміджу сільської громади та розвитку СЗТ.

Особистий внесок здобувача. Усі отримані наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, одержані автором самостійно і знайшли відображення в наукових публікаціях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї, положення та висновки, які є результатом власних розробок автора.

Апробація матеріалів дисертації. Положення та результати досліджень доповідалися та були схвалені на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Формування і ефективне використання ресурсного потенціалу територій, галузей і підприємств національної економіки», (29–30 вересня 2011 р., м. Хмельницький, Україна); «Економіко-технологічно-правові засади екологобезпечного виробництва продукції і екологізації територій», (17–18 травня 2012 р., м. Ольштин, Польща); «Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність», (5–6 грудня 2014 р., м. Київ, Україна); «Проблеми управління економіки і підприємств в сучасних умовах», (26–27 квітня 2017 р., м. Київ, Україна); «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму», (24–25 квітня 2017 р., м. Кам'янець-Подільський, Україна); «Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія», (12–13 жовтня 2017 р., м. Кам'янець-Подільський, Україна); Innovative Potential of Socio-Economic Systems: the Challenges of the Global World, (22 грудня 2017 р., м. Лісабон, Португалія).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 16 наукових праць, загальний обсяг опублікованих праць – 5,95 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,75 друк. арк., 9 статей у наукових фахових виданнях України обсягом 4,8 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,3 друк. арк., з яких 4 – у виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз, обсягом 2,7 друк. арк. (внесок автора – 2,03 друк. арк.); 7 – за матеріалами конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 166 найменувань на 16 сторінках і 11 додатків на 15 сторінках. Дисертація загальним обсягом 208 сторінок (8,6 умовн. друк. арк.). Основний зміст дисертації становить 192 сторінки (8,19 умовн. друк. арк.). Дисертаційна робота ілюстрована 41 рисунком (з них 1 займає 1 повну сторінку), містить 43 таблиці (з них 4 займають 4 повні сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, визначено особистий внесок здобувача, відображено апробацію результатів дисертаційної роботи.

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму**» узагальнено та поглиблено наукові підходи до визначення сутності сільського зеленого туризму (СЗТ), з'ясовано його специфічні ознаки, запропоновано критерій віднесення до даного виду діяльності, розглянуто його функції, визначено доцільність впровадження закордонного досвіду діяльності національних природних парків щодо збереження природного середовища та організації ефективної співпраці з місцевим населенням щодо сільського туризму., запропоновано методичні підходи до оцінки економічних показників реалізації стратегії. У процесі дослідження встановлено, що загальною ознакою сільського туризму є поняття створеної атмосфери, яка, в основному, й визначає якість туристичного продукту з позицій споживача. Сутність СЗТ розкривається також у його функціях, які ми пропонуємо доповнити когнітивною та антиурбанізаційною. Когнітивна функція визначає емоційну і психологічну сторону, антиурбанізаційна полягає в стримуванні змін у традиційних сільських поселеннях. На основі виявлених ідентифікаційних ознак у роботі запропоновано авторське визначення сутності дефініції «сільський зелений туризм», під яким розуміється вид соціально-економічної діяльності сільських мешканців, який відповідає вимогам екологічних стандартів, спрямований на сталий розвиток сільських територій з метою забезпечення добробуту громадян та досягнення морально-психологічних цілей споживачів внаслідок отриманої туристичної послуги. Головним критерієм віднесення досліджуваної діяльності до СЗТ вважаємо наявність документа, який засвідчує його екологічну складову. Схематично це показано на рис. 1.

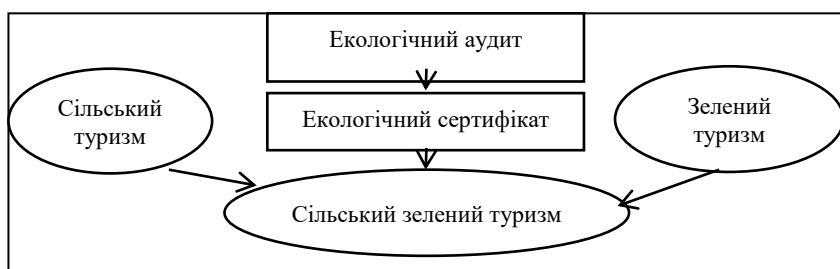

Рис.1. Сутнісне наповнення дефініції «сільський зелений туризм»

Значні перспективи вбачаємо у розвитку напрямів «зеленої економіки», зокрема органічного землеробства, та функціонуванні мереж «зелених шляхів». Для успішного розвитку сільського зеленого туризму

необхідна стратегія, базована на вираженій спеціалізації кожного регіону України, яка підкреслить унікальність туристичного продукту. При дослідженні методичних аспектів економічної ефективності СЗТ було встановлено наступне: відсутні єдині показники, які би характеризували галузь та відповідали статистичним спостереженням; статистика не охоплює повністю досліджувану сферу, відсутнє поняття «статистика сільського зеленого туризму» як окрема категорія дослідження, а діяльність, пов'язана із цим сектором, розглядається крізь призму туристичної діяльності загалом; у класифікації видів економічної діяльності (КВЕД) туризм не розглядається як вид діяльності. Такий стан ускладнює опрацювання інформації, часто призводить до некоректних висновків. Пропонуємо систематизувати показники для характеристики результатів діяльності СЗТ на національному рівні за такими напрямками: 1) інвестиційна діяльність; 2) економічний розвиток; 3) соціальний розвиток; 4) інфраструктурний розвиток; 5) галузевий розвиток. Крім того, до складу існуючих показників пропонуємо ввести такі: рівень витрат на реставрацію 1м² туристичних об'єктів, рівень доходу на 1м² готових туристичних об'єктів в число тих, що характеризують економічну діяльність, а рівень навантаження на 1км² рекреаційної території, та рівень навантаження на 1м² історико-архітектурних пам'яток – до показників інфраструктурного розвитку. В сукупності це покращить інформаційне забезпечення щодо розвитку СЗТ, що важливо для формування стратегії розвитку регіону.

У другому розділі «Сучасний стан та тенденції розвитку сільського зеленого туризму» проаналізовано основні складові розвитку СЗТ в Україні. Зокрема, проведено комплексну оцінку соціально-економічних умов становлення галузі, її економічної ефективності, охарактеризовано природно-ресурсний потенціал Хмельницької області, який є доволі привабливим для туристів. Обґрунтовано, що для формування туристичного продукту регіону слід залучати не лише потужний природно-заповідний фонд, історико-архітектурну спадщину, а також аграрний сектор, який виробляє органічну продукцію.

Дослідженням туристичних потоків України встановлено, що наша держава є туристичним імпортером. Проте, частка сільського зеленого туризму у внутрішньому туристичному потоці в динаміці зростає і на кінець 2016 року становила 17,6%; при цьому частка іноземних туристів у внутрішньому потоці – 7,7%, що свідчить про зацікавленість споживачів у таких послугах. Офіційна статистика показує позитивні тенденції розвитку СЗТ в Україні, зокрема – збільшення кількості садиб, розвиток матеріальної бази та доходів.

Для СЗТ України характерна нерівномірність його розвитку в різних регіонах. Встановлено, що практично всі господарства, зайняті у досліджуваній сфері, досягли економічної ефективності, різниця полягає лише у розмірі фінансового результату. За статистичними даними було

визначено, що найвищі доходи в розрахунку на одну садибу у Волинській, Львівській, Миколаївській та Одеській областях. З метою комплексного аналізу тенденцій розвитку сільського туризму на національному рівні використано запропоновану в першому розділі узагальнену методику оцінювання економічної діяльності суб'єктів даної сфери. Отримані за результатами дослідження окремі показники наведено в табл. 1. Дані засвідчують, що частка доходів від СЗТ в масштабах країни залишається незначною, хоча на кінець 2016 року можна побачити деяке зростання цього показника, незначною є частка Хмельницької області у загальних доходах від сільського туризму нашої держави. Низькою залишається і частка громадян України, які скористалися послугами СЗТ. Таку ситуацію можна пояснити високим ступенем тінізації даної галузі. Через те, що наразі значна частина доходів не знаходить свого відображення у статистичній звітності, применшується роль сільського туризму. В загальному ж, сфера СЗТ є рентабельною, що характеризується відповідними показниками.

Таблиця 1

Результати економічної діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму на національному (регіональному) рівні

Показники	2014	2015	2016	Абсолютне відхилення 2016 року від 2014, (+,-)
Частка доходів від СЗТ в загальних доходах від туризму, %	0,2	0,4	0,4	0,2
Частка населення України, що скористалася послугами сільського зеленого туризму, %	0,1	0,1	0,2	0,1
Частка доходів Хмельницької області у загальних доходах від сільського туризму, %	4,6	4	1,5	-3,1
Кількість туристів в розрахунку на 1 садибу	169	210	213	44
Середній рівень доходу на 1 сільську садибу, грн.	48154	78166	111679	63525
Доходи від наданих послуг СЗТ, тис. грн.	11219,9	18369,0	41879,5	30659,6
Витрати, тис. грн.	6756,8	10186,9	25052,8	18296
Рентабельність діяльності, %	39,8	44,5	40,2	0,4

За результатами проведених опитувань серед господарів садиб, було встановлено, що останні мають завищені очікування щодо наявної у споживачів інформації про зміст туристичного продукту, виявлено, що дана діяльність для більшості міських жителів є новою і невідомою. Анкетними опитуваннями, які проводились серед селян з приводу

визначення стримуючих факторів розвитку СЗТ встановлено, що на відсутність лідерів у громаді вказало 40% опитаних, на відсутність інформації - 35% респондентів, на відсутність державної підтримки – 15%, на нестачу коштів для започаткування діяльності – 10%. Як видно з відповідей, багато селян не очікують на підтримку держави.

Результати проведеного дослідження дозволити виокремити чинники, що гальмують розвиток СЗТ. Це: відсутність державної політики та інформаційної підтримки, належної інфраструктури села, обмежений вибір дозвілля, відсутність лідерів у громадах, висока питома вага аграрного виробництва та ручної праці у селянських господарствах, відсутність координаційного центру між сільськими громадами, органами влади та споживачами з приводу розвитку туризму. Отримані дані слугуватимуть підґрунтям реалізації ефективної державної політики, що проявлятиметься соціальною рекламою СЗТ, створенням сприятливого інформаційного середовища розвитку галузі, формуванням престижності споживання туристичного продукту, що вплине на попит та якість послуг.

У третьому розділі **«Обґрунтування стратегії розвитку сільського зеленого туризму»** на основі прогнозу внутрішнього туристичного потоку, (з врахуванням іноземців), визначено основні цілі та елементи формування стратегії розвитку СЗТ, головними векторами якої є: розвиток сільського туризму на базі історичної спадщини, на основі інтеграції з екологічно орієнтованим аграрним сектором, соціальний туризм.

Значна увага акцентована на екологічній складовій стратегії, напрямках формування туристичного продукту та способах залучення споживачів, джерелах фінансування галузі, удосконаленні її інформаційно-аналітичного забезпечення. Доведено, що подальший розвиток СЗТ вимагає формування ефективного механізму регулювання даного виду діяльності з врахуванням екологічної компоненти та сталого розвитку. З цією метою пропонується проведення екологічного аудиту територій сільського туризму та постійний моніторинг екологічності туристичного продукту шляхом впровадження міжнародних стандартів екологічного менеджменту.

У дослідженні запропоновано визначити території пріоритетного розвитку СЗТ в межах природоохоронних зон. Для формування ефективного механізму регулювання господарської та туристичної діяльності на базі національного природного парку (НПП) «Подільські Товтри» рекомендовано створити Регіональний еколого-економічний центр розвитку СЗТ (рис. 2), метою діяльності якого є налагодження взаємозв'язків між суб'єктами СЗТ та виробниками органічної продукції – для координування і стимулювання екологічного розвитку території. Це дасть змогу створити унікальний туристичний продукт, результатом якого стане посилення конкурентних переваг, вихід на міжнародний ринок послуг, а також покращення екологічного стану та якості земель.

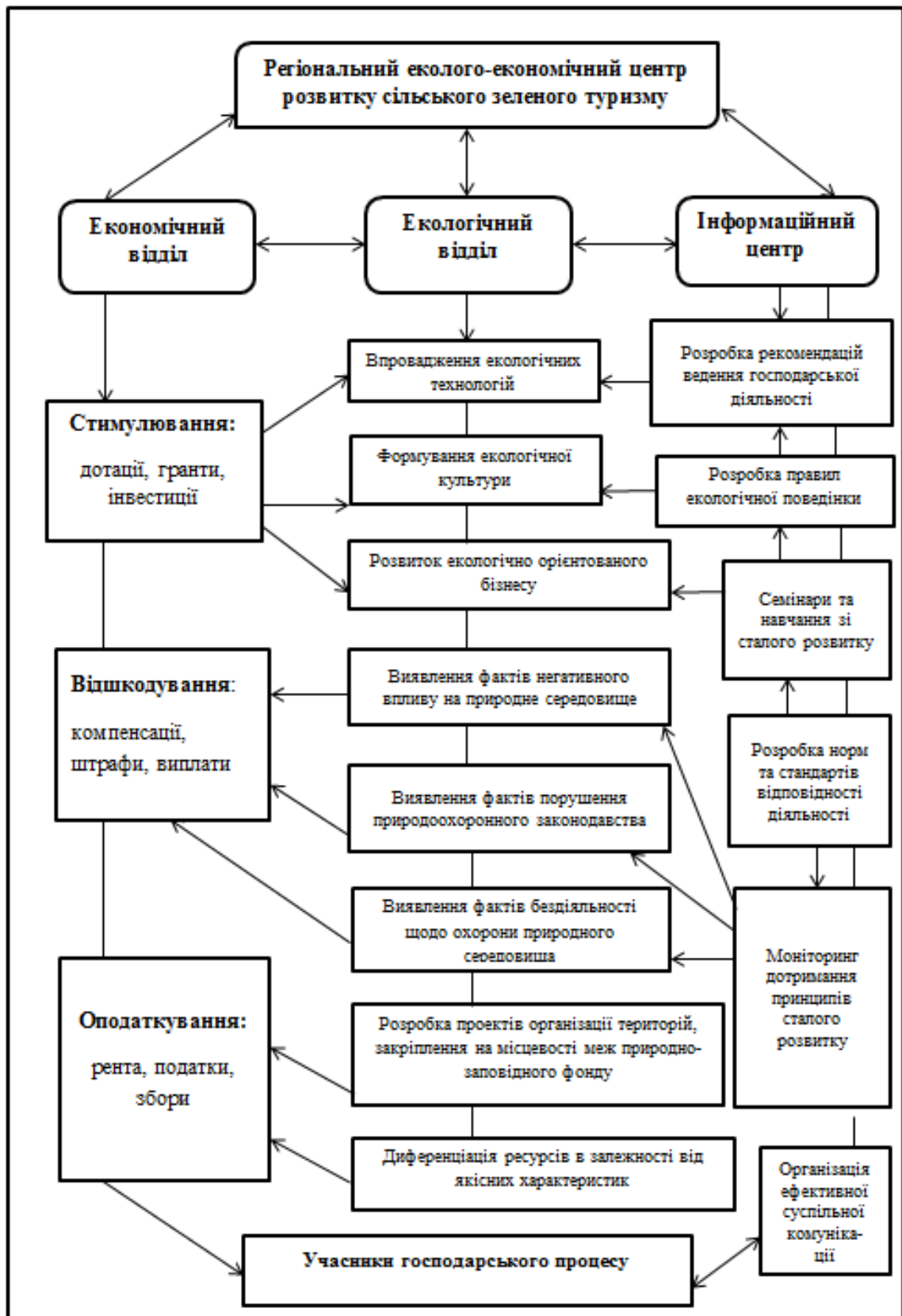

Рис.2. Модель регіонального еколого-економічного центру розвитку сільського зеленого туризму

Основні напрями діяльності Центру: організація інформаційної підтримки для господарів сільських садиб (інформаційний центр) та

формування позитивного іміджу туристичного продукту, закупівля послуг у сільських господарів та змістове наповнення турів з наступною їх реалізацією споживачам, встановлення нормативів на туристичне навантаження територій пріоритетного розвитку, розробка рекомендацій щодо удосконалення екологічної діяльності, стимулювання організації самоконтролю господарствами чи територіальними органами влади шляхом впровадження екологічних стандартів (EMAS, GreenKey, «Жива планета»), економічне регулювання впливу туристичних домогосподарств на довкілля, стимулювання залучення еколого-орієнтованих інвестицій, впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Для фінансового забезпечення діяльності Центру пропонуємо формування екологічного фінансового фонду розвитку СЗТ, джерела якого визначені наступним чином: добровільні внески громадян, компенсації та відшкодування за порушення природоохоронного законодавства, кошти міжнародних грантів, кошти бюджету, плата за надані центром послуги, рентні платежі. Напрями використання: удосконалення інфраструктури, рекламно-інформаційні цілі, стимулювання екологічних заходів, оплата послуг сертифікаційних центрів.

В роботі обґрунтовано необхідність впровадження туристичної ренти як способу самофінансування територій сільського туризму. Її формування, розподіл та використання має базуватись на дотриманні певних умов: рента виходить від єдиного учасника; платником є підприємницький сектор; використання ренти для фінансування СЗТ нарівні територій; залежність від ділової активності підприємницького сектора; відмінність у фінансуванні окремих регіонів; впровадження ренти не є підставою для збільшення цін і тарифів на послуги; частина рентних платежів залишається у суб'єкта сільського зеленого туризму, інша – фінансує туристичну інфраструктуру.

Для розширення обсягів споживання послуг СЗТ запропоновано механізм застосування соціального туристичного ваучера, що дозволить спростити доступ до цих послуг пільговим категоріям громадян, а господарям сільських садиб гарантуватиме їх реалізацію.

Виявлені проблеми щодо забезпечення користувачів необхідною та достовірною інформацією відносно стану та розвитку галузі СЗТ послужили підставою для формування пропозицій з удосконалення аналітичного інструментарію для моніторингу розвитку галузі в масштабах держави. Для цього пропонуємо об'єднати по часу статистичні дослідження особистих селянських господарств та господарств, які надають послуги з СЗТ шляхом введення відповідних додатків до існуючих форм спостережень особистих селянських господарств, які здійснюються сільськими радами. Це сприятиме виведенню галузі з тіньового сектора, покращенню якісних параметрів туристичного продукту та підвищенню рівня обслуговування споживачів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення теоретичних положень і запропоновано нове вирішення наукового завдання, суть якого у розробленні науково-практичних рекомендацій та поглибленні теоретико-методичних положень щодо формування стратегії розвитку СЗТ.

Основні науково-практичні результати дослідження наступні:

1. Розвиток СЗТ зумовлюється необхідністю підтримки соціально-економічного розвитку сільських територій. Аналіз наукових поглядів на сутність та завдання сільського туризму з позицій стратегічних цілей розвитку дав підстави стверджувати про доцільність розширення сутнісного наповнення цієї дефініції. СЗТ запропоновано трактувати як соціально-економічну діяльність сільських мешканців, яка відповідає вимогам екологічних стандартів, спрямована на сталий розвиток сільських територій з метою забезпечення добробуту громадян та досягнення внаслідок отриманої туристичної послуги морально-психологічних цілей споживачів.

2. Критичний аналіз існуючих науково-методичних підходів до визначення економічної ефективності СЗТ показав відсутність узгодженості у сукупності показників, що характеризують цю сферу діяльності. Виходячи із потреб управління розвитком даної сфери як важливого сектору туристичної індустрії, запропоновано визначати економічні показники діяльності суб'єктів зеленого туризму за напрямками: інвестиційного розвитку, економічного розвитку; соціального розвитку; інфраструктурного та галузевого, що забезпечуватиме можливість комплексної оцінки розвитку СЗТ і виявлення напрямів підтримки цієї діяльності на регіональному та загальнодержавному рівнях.

3. За результатами дослідження встановлено переважання імпорту туризму в обсягах споживання туристичних продуктів в Україні, що не сприяє розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів. З урахуванням значної ролі СЗТ у соціально-економічній сфері сільських територіальних громад, держава має сприяти його розвитку, для чого потрібна легалізація цієї діяльності, її слід статистично обліковувати.

4. Аргументовано, що для удосконалення збору статистичної інформації в Україні діяльність із СЗТ має розглядатися в двох аспектах: 1) сільський зелений туризм як форма підприємницької діяльності, результати якої відображені в існуючій статистичній звітності; 2) сільський зелений туризм як форма ведення особистого селянського господарства – результати діяльності якої на сьогодні не відображені. У роботі запропоновано відображати їх у статистичних спостереженнях особистих селянських господарств, які здійснюються сільськими радами.

5. Економічні показники розвитку СЗТ України свідчать про позитивну тенденцію, яка склалася в даному секторі. Та прогноз розвитку внутрішнього туристичного потоку та кількості іноземних туристів до 2021 року показує тенденцію до їх зниження. Для уникнення такої ситуації

пропонуємо розширити зміст послуг СЗТ та формувати стратегію його розвитку у таких напрямках: розвиток на базі історичної спадщини сільських населених пунктів; розвиток СЗТ шляхом інтеграції з аграрним сектором на основі екологічних параметрів, які підтверджені відповідним екологічним сертифікатом; розвиток соціального туризму.

6. Одним із важливих завдань формування стратегії розвитку СЗТ є розширення кола споживачів. З цією метою запропоновано розвивати соціальний туризм – споживачами якого можуть бути пільгові категорії населення, які користуватимуться підтримкою з боку держави. Для реалізації права пільгової категорії споживачів на такі послуги запропоновано впровадження соціального туристичного ваучера – документа, що засвідчує придбання туристичного продукту в повному чи частковому обсязі та гарантує його оплату державою. Він надаватиме право користуватися гостинністю сільських господарів в зручний для них час, що, на відміну від існуючого порядку, унеможливить залежність споживачів від термінів надходжень коштів із державного бюджету на такі цілі, а господарям садиб створить постійний потік клієнтів.

7. Зважаючи на значний потенціал СЗТ Хмельницької області, запропоновано визнати території національних природних парків «Подільські Товтри» та «Мале Полісся» (включаючи екологічні коридори) територіями пріоритетного розвитку СЗТ, а на базі НПП «Подільські Товтри» створити Регіональний еколого-економічний центр розвитку СЗТ. Функції центру: організація ефективного співробітництва з місцевим населенням та органами державної влади стосовно стратегії розвитку СЗТ в контексті стратегічних цілей сталого розвитку регіону. Інформаційна складова центру об'єднуватиме дані про можливості розвитку СЗТ в регіоні, в тому числі – дані щодо екологічної сертифікації та моніторингу суб'єктів СЗТ, що дасть можливість формування, реалізації туристичного продукту, контролю та удосконалення його екологічних параметрів.

8. З огляду на те, що розвиток сільських територіальних громад забезпечується доходами від діяльності розташованих на них суб'єктів підприємництва, запропоновано впровадження ренти від СЗТ як способу самофінансування територій. Це дасть змогу також залучити кошти у галузь, створити систему охорони природно-рекреаційних комплексів, покращити інфраструктурний розвиток і туристичну привабливість регіону.

Реалізація розроблених рекомендації сприятиме взаємовигідній співпраці суб'єктів ринку СЗТ регіону і органів місцевого самоврядування, збереженню довкілля і унікальності національних природних парків, а також сталому розвитку села.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації в наукових фахових виданнях України

1. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Інформаційно-маркетингове забезпечення аграрних підприємств. Зб. наук. праць ПДАТУ. Випуск 15 / За ред. М.І. Бахмата. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин, 2007. С. 308–311 (0,4 друк. арк. Автору належить розкриття сутності інформаційно-маркетингової діяльності в аграрному секторі та її організаційних складових – 0,2 друк. арк.).

2. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Перспективи застосування ресурсів Інтернет в аграрному підприємстві. Зб. наук. праць ПДАТУ. Випуск 16. Том 2 / За ред. М.І. Бахмата. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин, 2008. С. 191-193 (0,45 друк. арк. Автором розглянуто наукові підходи до організації самореклами в підприємницькій діяльності аграрного сектору за допомогою мережі Інтернет. – 0,23 друк. арк.).

3. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Особливості організації взаємовідносин у сфері сільського зеленого туризму. Збірник наукових праць ПДАТУ. Вип. 19. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко, 2011. С. 290–293 (0,4 друк. арк. Автором розкрито наукові підходи до дослідження сутності сільського зеленого туризму та охарактеризовано ряд понять, що пов'язані з організаційними аспектами взаємовідносин у досліджуваній сфері – 0,2 друк. арк.).

4. Печенюк А.П. Рекреаційний потенціал сільського туризму Хмельниччини. Інноваційна економіка. Тернопіль: СМП «ТАЙП», 2012. №6. С. 218–220 (0,4 друк. арк.).

5. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Перспективи формування та розвитку кластерних структур в Україні. Зб. наук. праць ПДАТУ. Випуск 20. Том 2. / За ред. М. Бахмата. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк Сервіс», 2012. С. 583–585. (0,45 друк. арк. Автором досліджено сутність кластерних об'єднань як інноваційної форми зв'язків між учасниками, визначено їх переваги порівняно з іншими способами організації економічної діяльності – 0,24 друк. арк.).

6. Печенюк А.П. Екологічний аудит об'єктів сільського зеленого туризму. Інноваційна економіка. Тернопіль: СМП «ТАЙП», 2017. №1–2 (67). С. 84–87. (0,65 друк. арк.). Індексуються і реферується в базах даних: *Index Copernicus*, РИИЦ.

7. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Формування регіональної ренти сільського зеленого туризму. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Вип. 23-1. Херсон, 2017. С. 101–104 (0,65 друк. арк. Автором розкрито наукові підходи та проблеми впровадження регіональної ренти СЗТ, запропоновано напрямки її врахування – 0,33 друк. арк.) Індексуються і реферується в базах даних: *Index Copernicus*.

8. Печенюк А.П. Розвиток сільського зеленого туризму в умовах природоохоронних територій: вітчизняний та зарубіжний досвід.

Економіка та суспільство. №11, 2017.
URL:[\(http://economyandsociety.in.ua\)](http://economyandsociety.in.ua).(0,7 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus.*

9. Печенюк А.П., Іванишин В.В. Особливості статистичних досліджень сільського зеленого туризму. Економіка та суспільство. №12, 2017. URL: [\(http://economyandsociety.in.ua\)](http://economyandsociety.in.ua). (0,7 друк. арк. *Автором розкрито сучасний стан та проблеми статистичних досліджень сільського зеленого туризму і запропоновано модель удосконалення організації статистичних спостережень у досліджуваній сфері –0,35 друк. арк.*). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus)*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Комп'ютерні технології «точного землеробства» в аграрному бізнесі. Формування і ефективне використання ресурсного потенціалу територій, галузей і підприємств національної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (29–30 вересня 2011 р. Тернопіль: Астон. С. 186–188). (0,15 друк. арк. *Автором визначена доцільність застосування геоінформаційних систем в аграрному бізнесі з метою організації моніторингу земельних угідь – 0,1 друк. арк.*).

11. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Сучасний кластерний підхід до розвитку бізнесу. Економіко-технологічно-правові засади екологобезпечного виробництва продукції і екологізації територій: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (Ольштин (Польща), 17–18 травня 2012 р. Тернопіль: Крок. С. 82–85.). (0,15 друк. арк. *Автором досліджено напрями кластеризації бізнес-процесів економічних систем 0,1 друк. арк.*).

12. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Ефективна еколого-економічна політика: досвід Швеції. Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (5–6 грудня, 2014. Київ: «Київський економічний науковий центр», 2014. Ч. 2. С. 113–115). (0,15 друк. арк. *Автором проаналізований досвід налагодження ефективної екологічної освіти у Швеції – 0,1 друк. арк.*).

13. Печенюк А.П. Сільський зелений туризм як спосіб адаптації людей з особливими потребами. Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Кам'янець-Подільський: «Аксиома», 24–25 квітня 2017). С. 98–100 (0,15 друк. арк.).

14. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Organization of self-financing of territory of rural green tourism. Проблеми управління економіки і підприємств в сучасних умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ: НУХТ, 26–27 квітня 2017). С. 174–176

(0,15 друк. арк. Автору належить розробка пропозицій щодо напрямів фінансування сільського зеленого туризму – 0,1 друк. арк.).

15. Печенюк А.П., Печенюк А.В. Стратегія розвитку сільського зеленого туризму заповідних територій. Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Кам'янець-Подільський: «Аксиома», 12–13 жовтня 2017). С. 101–104 *(0,15 друк. арк. Автору належить розробка напрямів стратегії сільського зеленого туризму в умовах природоохоронних територій – 0,1 друк. арк.)*.

16. Печенюк А.П., Печенюк А.В., Печенюк В.І. Проблеми формування ефективних інструментів екологічної політики в Україні. International Scientific Conference Innovative Potential of Socio-Economic Systems: the Challenges of the Global World, Part II, December 22th, 2017. Lisbon, Portugal. Baltija Publishing. P. 63–66. *(0,25 друк. арк. Автором визначені завдання екологічної політики, суть яких полягає в побудові екологічно орієнтованої економічної системи, де переважає сфера послуг – 0,8 друк. арк.)*.

АНОТАЦІЯ

Печенюк А.П. Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський, 2018.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад та прикладних положень щодо формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму. Запропоновано власний підхід до визначення поняття «сільський зелений туризм». Сформовано напрямки комплексної оцінки показників економічної діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму на галузевому рівні. Запропоновано вектори формування стратегії та визначено території пріоритетного розвитку сільського зеленого туризму. Розроблено модель регіонального еколого-економічного центру розвитку сільського зеленого туризму. Удосконалено механізм залучення споживачів до споживання туристичного продукту на основі запровадження соціального туристичного ваучера. Сформовано пропозиції щодо організації самофінансування галузі на основі впровадження туристичної ренти. Удосконалено модель статистичних спостережень за діяльністю особистих селянських господарств у сфері сільського зеленого туризму. Запропоновано систему екологічного управління формуванням туристичного продукту, яка полягає у впровадженні світових стандартів екологічного менеджменту.

Ключові слова: сільський зелений туризм, стратегічні напрямки розвитку, садиби сільського зеленого туризму, продукт сільського зеленого туризму, екологічна складова туристичного продукту, території пріоритетного розвитку, еколого-економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ

Печенюк А.П. Формирование стратегии развития сельского зеленого туризма. – Квалификационный научный труд на правах рукописи. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. Подольский государственный аграрно-технический университет, Каменец-Подольский, 2018.

Диссертационная работа посвящена обоснованию теоретико-методических принципов и прикладных положений относительно формирования стратегии развития сельского зеленого туризма. Предложен собственный подход к определению понятия «сельский зеленый туризм». Сформированы направления комплексной оценки показателей экономической деятельности субъектов сельского зеленого туризма на отраслевом уровне. Предложены векторы формирования стратегии и определены территории приоритетного развития сельского зеленого туризма. Разработана модель регионального эколого-экономического центра развития сельского зеленого туризма. Усовершенствован механизм привлечения потребителей к потреблению туристического продукта на основе внедрения социального туристического ваучера. Сформированы предложения относительно организации самофинансирования отрасли на основе внедрения туристической ренты. Усовершенствована модель статистических наблюдений за деятельностью личных крестьянских хозяйств в сфере сельского зеленого туризма. Предложена система экологического управления формированием туристического продукта, которая заключается во внедрении мировых стандартов экологического менеджмента.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, стратегические направления развития, усадьбы сельского зеленого туризма, продукт сельского зеленого туризма, экологическая составляющая туристического продукта, территории приоритетного развития, эколого-экономическое развитие.

ABSTRACT

Pecheniuk A.P. Strategy formation of rural green tourism development. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for Candidate degree in economic sciences, speciality 08.00.03 – Economics and management of the national economy.- State Agrarian and Engineering University in Podilya, Kamianets-Podilskyi, 2018.

The dissertation research contains the justification of theoretical and methodical principles and applied rules for the development of the strategy of rural green tourism. In this work the essence of rural green tourism and the processes of formation of the strategy of development of the industry are studied, which contain generalization and deepening of theoretical principles and development of scientific and practical recommendations concerning the directions of strategic development of the studied sphere.

In the dissertation work is systematized the views of scientists on the concept of "rural green tourism" and its own definition, which refers to the type of socio-economic activity of rural residents that meets the requirements of environmental standards, aimed at sustainable development of rural areas in order to ensure the well-being of citizens and achieve moral and psychological consumer goals. The research has improved directions of estimation of economic indicators of development of rural green tourism at the sectorial (national) level, it is proposed to include in the calculation indicators that would characterize economic efficiency from the use of objects of national, cultural, architectural, historical heritage.

The work presents the results of a questionnaire survey conducted among the owners of farmsteads employed in rural tourism and potential consumers (residents of large cities), which made it possible to estimate the current state of development of the studied industry, to identify problems and prospects of development, as well as to identify motivational factors concerning the occupation of rural tourism by owners of farmsteads and to identify the mood of potential consumers.

To estimate possible tourist flows, a forecast was made regarding the number of domestic tourists, which showed a tendency for their correction.

In order to obtain complete and reliable information on the real scope of rural tourism and the removal of the industry from the shadow, the model of statistical observations of personal peasant farms has been improved.

In the research, in order to provide a stable tourist flow, the introduction of a social tourism voucher was proposed, which would make it easier for potential consumers to access tourism services, and the owners of rural homesteads will guarantee the purchase of the formed tourist product.

In the work, further development of scientific approaches to the organization of self-financing the industry on the basis of the introduction of rural green tourism, which will create a level playing field for the business sector and create a stable source of funding for territorial communities.

The directions of the strategy of rural green tourism of the region are substantiated and its development is proposed on the basis of deepening the tourist specialization in the directions: historical tourism, integration with the ecologically oriented agrarian sphere, social tourism. The research proposes environmental audit as a way to identify environmental issues of territories and continuous monitoring of the ecological component of the tourism product of the region through the implementation of international standards of environmental management.

The research carried out in the dissertation resulted in the development of a model of the regional ecological and economic center of development of rural green tourism whose task is to coordinate the interactions between the subjects of rural green tourism and producers of organic products in order to stimulate the ecological development of the territory and the formation of a competitive tourism service.

Key words: rural green tourism, strategic directions of development, farmstead of rural green tourism, product of rural green tourism, ecological constituent of tourist product, territory of priority development, ecological and economic development.